

Проф. д-р Аџанас Ванџелов
МАНУ/20.12.2001.

МАКЕДОНИЗМОТ НА КОНЕСКИ

1. Бугарска општина

Во 1994 год. се појави двотомна историја на Македонија, издание на софискиот Македонски научен институт. Полниот наслов на книгата е: „Македонија. Историја и политическа судба“. Автори се познати соработници на тој институт. Еден од нив е историчарот Стојан Германов. Тој го опишува периодот на Македонската политичка историја од 1878 до 1912 год. Има, во неговиот опис на тој период, посебен раздел кој зборува за „појавата и суштината на македонизмот“. Потребно е да се потсети на некои детали од оптиката на Стојан Германов, за да се види каков е сегашниот однос на учениот свет во Бугарија зад кој не може да не стои и државната политика на соединена Бугарија.

Станува збор, според авторот на таа статија, за појава која се сврзува со „половината“ на 19 век. Појавата, според него, нема, свои автономни извори. Согласно со тоа, таа не би можела да се оценува како израз на општа волја со свој историски еквивалент. Напротив, се работи за „израз на српската политика за влијание и проширување во Македонија“. Прва институционална форма на таа појава бил специјален комитет во Белград, основан од митрополит Михајло во 1868 г. (252). Уследува потоа детализирана програма од Стојан Новаковиќ, тогаш министер во српската влада. Целта на таа програма е да се искористи македонизмот против „бугарскиот елемент во Македонија“. Се јавуваат и луѓе во Македонија кои подлегнуваат како, на пример, Наум Еврович од Струга, Коста Грунчевич од Охрид, Т. Попович и Василе Карајовович (202). Следна етапа и акција на Стојан Новаковиќ било купувањето Македонци, со чие посредство би можело да влијае врз артикулација и конструкција таква идеологија во Македонија, која ќе се вклучи во српските политички интереси. Како српски амбасадор во Русија, Стојан Новаковиќ наоѓа погодни медиуми во Крсте Мисирков, Стојан Дедов, Димитар Мишајков и Димитрија Чуповски (253).

Обработката на Мисирков, кој треба да послужи како медиум за конструкција српско национално самочувство на македонски терен во кој

доминира, според мислењето на авторот „бугарски елемент“, почнува во 1900 година. Тогаш тој се „подава на антибугарски настројенија и почнува да ја одрекува бугарската припадност на Македонските Словени“. Такви „настроенија“ траат кај Мисирков до неговото враќање во Русија, кога доаѓа до „главоломен обрат“ (254). Во резултат на тоа Мисирков почнува повторно да се бори за вистината. Тој ги „разобличува“ намерите на српските власти кои се поставиле „против бугарската народност“ во Македонија. Заклучокот на Германов за „суштината“ на македонизмот како појава гласи вака: „Како рожба на великосрпската пропаганда и аспирации во Македонија, македонизмот бил насочен кон расцеп на бугарскиот народ, кон денационализација на еден дел од него врз антибугарска основа. Македонизмот има цел да го уништи чувството за исти историски корени на Бугарите од Македонија со иние од Мизија и Тракија, чувството за припадност кон бугарската нација. Несомнено, тоа длабоко ја засегнало судбината на Бугарите, нивната духовна и материјална култура, создавана со векови. Затоа и реакцијата против македонизмот била подеднакво силна и кај интелигенцијата и кај обичниот свет“. (256). Така вели Германов и Бугарија со него денес.

Што недостига?

Паѓа в очи тоа што, во оптиката на Стојан Германов недостига нешто кое не може да му биде непознато на просечно известен човек, а камоли за историчар од занает. Во тој краток опис на појавата на македонизмот недостигаат гледиштата на Петко Рачо Славев од 1871 година. Славев зборува за македонизам пред 1868 и „комитетот“ на митрополит Михајло, и разбирливо, многу пред програмата и практиката на Стојан Новаковиќ која почнува, според Германов, во 1885, а доаѓа до израз околу 1900 г. кога придобива, за својата кауза, културно издигнати Македонци, какви што биле Мисирков и Чуповски.

Постои, како што е познато, многу важна статија од Петко Рачо Славев под наслов „Македонското прашање“. Кај нас, таа статија ја публикува уште во 1945 г. Блаже Конески, во својата студија „Кон македонската преродба“. Македонските учебници од 19 в. (151-268), кон која приложи, во неколку точки, исцрпни коментари и појасненија.

Занимливо е, во во оптиката на Славејков, тоа што сè уште нема помен за некоја српска пропаганда на македонски терен. Напротив, сосем други фактори довеле до појава на македонизмот како – „движење“.

Петко Рачо Славејков зборува за еден бугарски јазик во кој разликува две говорни варијанти. Едната варијанта е јазикот на „горните Бугари“ како што ги вика тој, а другата е јазикот на Македонците за кој користи име „долни Бугари“. Славејков признава разлики меѓу тие варијанти. Признава и право секој да ја користи својата варијанта како наставен јазик: „криво“ е, вели тој, „да си учат Македончетата по наречието на горните Б’лгари“, но исто така „криво е“, додава веднаш, „да се дробат јазикот в училищата на всякакви наречия и всакој да следва своето“ (236). Признава, исто така и некој вид супрематизам на „горните Бугари“, по однос на „долните“ кој, според него, има свој удел во појавата на македонизмот. За Славејков тој претставува цепање на единствена национална целост со разбирливи, но не и пресудни разлики по јазик и колективна меморија. Тој супрематизам дошол до израз тогаш кога не се уважувало искуството на културниот свет, кој смирувал дивергентни струи во својот национален корпус така што избирал „един среден път“, како активен и делотворен фактор во изградбата единствен службен јазик, „учебен“ во режникот Славејков. „Това требаше да направим и ний“, вели Славејков. „От всичките наречия требаше да изберим едно средно, което да бъде понготно на всичките области и на него да учим децата си. Това ще бъде и право, и разумно, и полезно, защото ще упати единството на нашия народ“. (236).

Постојат, според зборовите на Славејков, такви разлики меѓу „наречието“ на горните и она на долните Бугари, кои допуштаат да се рече дека тие не се разбираат. Сакал или не, Славејков веќе зборува за два јазика иако под едно име „бугарски“. Може, според него, да се постигне синтеза меѓу едното и другото ако се ослабуваат разликите и ако се засилуваат сличностите. До тоа не дошло затоа што се пропуштило да се одбере „среден пат“, како последица на што, во времето кога тој ја пишува својата статија, дошло до отворени појави на политички сепаратизам. Тој вели дека биле на видело, веќе, „цели за раскъсване на неустроениот опште наш народ“. Објаснува, потоа, дека „някаи от Македонските наши братя тѣзи цел кроят те под булото на јазика и на неговите наречия“. Суштината била

во тоа што веќе се слушало дека Македонците, вели Славејков, не биле Бугари, туку „потомци на древните Македонци“. Други, во кругот на македонистите, разликувале Бугари од Македонци по друга основа. Имено, Македонците биле „чисти Словене, а Българете са татаре и не знам што“ (237). Етничките разлики врз генетска основа имале, според тие македонисти, своја рефлексива и во јазичките системи. Македонистите тврделе, според Славејков, дека македонскиот јазик бил „по близо до славински јазик“, а пак бугарското наречје било „размесено со татаризми“.

Авторот на „Македонскиот въпрос“ не ги уважува етнички поделба на Бугари и Македонци, но затоа пак покажува разбирање за разлики во наречјата. Токму затоа, кон крајот на својата статија го вели следново: „Кога се усили меѓу нас изучението на јазик и са познае нуждата за општ книжовен јазик, ний со најголемо благодарение ќе пишем на македонско наречие, ако се види тоа за добро и полезно, или ќе заемере од него она која е неопходна за дополнување“ (239).

Односој: сѝрукѝура

Македонизмот е, според оптиката на Германов, дело на српска политичка пропаганда од антибугарски тип. Таа пропаганда „купува совести“ и од нив прави македонисти, како инструмент за своја политика и кауза. Петко Рачов Славејков (тој молчи кај Германов; едноставно не постои) како појава и авторитет кој опишува, исто така, македонизам, зборува за некој вид егоизам кај македонистите. Тој, како и секој егоизам, претпоставува личен интерес на заеднички или општ. Егоизмот е, како што се знае, егоцентризам на план на единка и етно-центризам на план на група или народ. Петко Рачо Славејков е сосем во право кога зборува дека „други цели“ бркаат „македонистите“, кога зборуваат за разлики во јазик меѓу „горни и долни Бугари“. Тој гледа дека тоа води кон политички сепаратизам, затоа што јазикот прави нација, а пак нацијата држава.

Постои една заедничка и клучна точка во која се сечат оптиките на Петко Рачо Славејков и Стојан Германов. Точката е од структурна природа. Нејзин израз е моделот „супериорно-инфериорно“ како основа на односот „горни“ – „долни Бугари“ од времето на Славејков или „македонисти“ – „македонски Бугари“ од времето на митрополит Михаило во 1868 г. и

Стојан Новаковиќ по 1885. Кога Стојан Германов препознава само „купени совести“ меѓу македонистите, тој ги одредува како инфериорни личности од морална гледна точка. Тоа се изроди. Кога Петко Рачо Славевков зборува за луѓе кои скриваат сепаратизам под маската борба за некој општ јазик тој, исто така, зборува за морално проблематични луѓе, кои газат врз општи интереси во име на посеби и лични. Разликата меѓу Славевков и Гребенаров е по степен, не по природа.

Како базичен, моделот „супериорно – инфериорно“ генерира тенија, конфликт и полемика. Полот супериорно не е само негација на полот инфериорно, туку и афирмација. Кога велам: јас сум супериорно однос на тебе, јас кажувам дека ти постоиш, истовремено, затоа што упериторноста може да се установи само по однос на инфериорноста. Таа е, значи, суштински зависна од инфериорноста. Во таа смисла ја зговори славната формула филозофот Хегел, кога рече дека доаѓа момент кога „господарот станува роб на својот роб“ во структурата „господар – роб“, или „супериорно – инфериорно“ во нашиот случај. Многу подоцна, нешто слично опиша и писателот Албер Ками. Во својата славна расправа *Homme revolte* објасни дека рамнодушност функционира како апсолутна негација чиј синоним е нихилизмот, додека структурата „супериорно – инфериорно“ функционира како негација и афирмација истовремено. Кога велам „не“ јас велам и „да“ истовремено или, кажано со речникот на филозофот Жан Пол Сартр *negatio est determinatio*.

Финален резултат на структурата „супериорно – инфериорно“ е доминација на една волја и покорност на друга. Таа доминација прави инструмент од волја на друг и тој престанува да биде - субјект, затоа што или се блокира неговата волја, или се укинува. Токму по таква основа се прави разлика меѓу објект и субјект. Човекот станува објект тогаш кога ќе се ампутира неговата волја. Човекот е субјект само кога доаѓа до израз неговата волја. Тоа што важи за еден човек, важи за група и народ. Има доминација не само врз човек, туку и врз група и народ. Доминираат, како култура и политика „горни Бугари“, во времето на Славевков по однос на „долни“ и „македонски Бугари“ по однос на „купени совести“, во времето на Стојан Германов.

И за Славејков и за Германов станува збор за убава и добра домонација, затоа што се бори против иморализам. На таа точка и двајцата ја фалсификуваат структурата, затоа што велат дека силата и притисокот се добри, а слободата и дијалогот се лоши работи.

Конески гледа и живее токму таква структура како болна драматична и страшна. Ја гледа и живее како млад човек и за неа сведочи потресно во својата песна *Спомен* од 1939 г. Ќе наведам еден куплет од таа песна од две причини таа а) се работи за магистрален мотив со многу реализации во неговата лирика од една и за мотор на неговата акција во областа на јазикот и нашата стара и нова литература од друга страна; б) песната ефектно формулира генерално чувство на заедница со ампутирана или згазена волја во структурата „супериорно – инфериорно“.

*Како да не бидам ѓажен шѓо гледам
шѓо е нашево сега, нашево минаѓо:
балкански носеј ѓробесени,
бечви ѓроцовцани, унечки измацани;
селски очи ѓресливи,
раце исѓукани, умој исчукани,
враѓој насѓруѓени,
глави ничкум наведени*

---

*Бегаше возоѓ ѓогаѓ наврнаѓ,
рикаше во ѓтемницаѓа;
ѓака рикаше мака во мене
дека сум роден во згазено ѓлеме.*

Оѓѓикаѓа на Конески

Македонизмот на Конески е слово гест на згазен човек и на „згазено племе“, како што вели тој. Словото на тој згазен човек е повик на правда. Гестот на тоа „згазено племе“ е кревање „глави ничкум наведени“. Постои, како што е познато, основна етичка норма која вели дека никому не смееш да советуваш што и како да прави, затоа што тогаш се валоризираш себеси како супериорен и генерираш структура супериорно - инфериорно. Со еден збор, тогаш постапуваш како моралист, но не и како морален човек.

Должен си, според таа етичка норма, сам да го правиш тоа што сметаш дека треба да го прави згазен човек или „згазено племе“. Конески цел живот го правеше тоа на величествен и „тешко достиген начин“, како што јасно и прецизно вели Трајко Стаматовски, во своите списи кои се занимаат со научниот корпус на Конески. Кога ги напиша своите неповторливи и тешко достижни песни; „Везилка“, „Тешкото“, „Ангелот на света Софија“, „Григор Прличев“, „Стерна“, „Одземање на силата“ и многу други, тој ја покажа величината на духот на тоа „згазено племе“. Кога ја публикува својата „Граматика на македонскиот јазик“ (1952), својата „Историја на македонскиот јазик“ (1965), каква што немаше тогаш во средина со далеку поголема културна традиција, тој покажа дека тој дух на „згазено племе“ со ништо не заостанува зад духот на своите соседи. Кога, во 1976 година, ја напиша и својата „Историска фонологија“, Блаже Конески сам ја издигна македонистиката на скалило, на кое ги гледаме водечките авторитети на светот во таа областа. Сето тоа го стори еден човек и во еден живот, кој беше наполно свесен не само за својот „долг и право“, како што велеше Мисирков, туку и за своите огромни потенцијали. Можеби најдобро, на индиректен начин, самиот тој кажа што е суштината на македонизмот кога, во 1976 г. го рече следново:

„Мојата научна дејност не е *рујинска*, сепак го носеше знакот на благороден напор да се афирмираат на нашиот терен, да кажеме на Балканот, некои посовремени, подлабоки и позначајни принципи во мислењето и постапките, во меѓусебните односи, што не водат кон подобра иднина. Таа дејност носеше некоја идеја...“

Која е таа „идеја“ што не ја именува Конески?

Идејата е: науката е наука само кога и служи на вистината, а вистината вели дека антихуманизам е кога се дели светот на оние што заслужуваат да бидат згазени и на оние што имаат право да газат. Благороден е напорот да и се служи на науката која и служи на вистината, а не на онаа која работи по налог на сила и насилство, како што сè уште е случај на Балканот. Македонизмот на Конески е, во прв ред, хуманизам. Тоа значи одбрана на човекот и правото на човек да биде - човек.

Литература:

Цане Андреевски: *Разговори со Конески* - Скопје, Култура 1991 г.

Македонија. Историја и политическа судба, т.1. Софија. *Македонски научен институт* 1994.

Блаже Конески: *За македонскиот литературен јазик / Избрани дела т.5.* - Скопје, Култура 1967.

Ivaylo Dichev: *La malaise des derniers venu ou comment définir un État macédonien in Les Balkans.* Bruxelles, Complexe 1996.